

Nytte og bruk av maritime styrker - en litteraturoversikt[1]

Av Roald Gjelsten

Innledning

Den debatten som har pågått i pressen i tilknytning til det planlagte kjøp av fregatter til Sjøforsvaret, har avdekket at mange uttrykker tvil om nytteverdien av å investere i denne type enhet.[2] Det kan indikere et behov for å øke kjennskapen til og kunnskapen om sjømilitære problemstillinger. Dette er ikke tenkt å være noe direkte innlegg i den debatten, men heller et forsøk på å utvide grunnlaget for meningsutvekslingen rundt fregattanskaffelsen til å omfatte Sjøforsvarets betydning mer allment.

Mer konkret er formålet med denne artikkelen å gi interesserte lesere en oversikt over et utvalg av litteratur på norsk som belyser anvendeligheten av sjømakt og maritime styrker i ulike situasjoner og sammenhenger. Siden de fleste av forfatterne vi trekker frem vektlegger andre anvendelser enn rene krigsoperasjoner, vil forhåpentligvis lesere av denne litteraturen kunne få økt forståelse for fleksibiliteten av sjøstridskrefter herunder fregatter, enten bruken er for krigsformål, som instrument for håndtering av kriser eller som verktøy for å løse fredsoppgaver.[3] Innledningsvis vil et mindre utvalg av kamplementer bli gitt en kortfattet omtale også sett i sammenheng med deres rolle i flåtestyrker. På slutten av artikkelen vil noen forhold som påvirker bruk eller trussel om mulig bruk av maritime stridskrefter, bli drøftet på generelt grunnlag.

Sjøstridskrefter anses ofte å være et fleksibelt og egnet verktøy for politikk. I "Sjøforsvaret inn i det 21. århundre" skriver Generalinspektøren for Sjøforsvaret følgende om Forsvarets og Sjøforsvarets mål:

Det overordnede mål for Forsvaret er å trygge suvereniteten, bidra til myndighetenes handlefrihet, forebygge krig og bidra til en fredelig utvikling. For Sjøforsvaret vil dette innebære at vi:

gjennom fredsaktiviteter forebygger konflikt

gjennom krisehåndtering, fredsskapende eller fredsopprettende virksomhet påvirker potensielle eller faktiske aktører til å avstå fra aggresjon

avskrekker en motpart i å foreta fiendtlige handlinger og forsvarer vårt territorium ved angrep.[4]

Dette sitatet viser at militære midler ikke bare er noe en har behov for i krig; det viser hele spekteret av mulig anvendelse. Det dekker alt fra det dagligdagse som tilstedeværelse i et område, havnebesøk og felles øvelser med enheter fra andre land; til kamphandlinger og full krig. Sagt på en annen måte: skal vi kunne håndtere en situasjon som oppstår enten det er fred, krise eller krig, må vi vite hva som skjer og være tilstede med midler som er relevante for å kunne løse den aktuelle utfordring. Til sjøs gir operativ tilgang på de midler det er behov for

både oversikt og evne til å gripe inn. Det forutsetter et "assortert" utvalg av øvde kampenheter tilpasset de oppgaver Norge kan stå overfor i våre kystfarvann og økonomiske soner, inkludert Svalbard og Jan Mayen.

I litteraturen er det vanlig å kategorisere en marines funksjonalitet i forhold til tre roller: krigføring, støtte til diplomatiet og politifunksjonen. Det er skrevet en rekke bøker og fagartikler om emnet særlig på engelsk. I stedet for å gjengi og gjøre rede for det teoretiske grunnlaget direkte, vil vi i hovedsak gjøre dette indirekte ved å trekke fram aktuelle referanser som er skrevet på norsk. Når det gjelder sentrale verk om emnet på engelsk, kan det være på sin plass å nevne fire klassikere:

Julian Corbett gir i *Some Principles of Maritime Strategy*[5] en grunnleggende innføring i anvendelse av sjøstridskrefter.

Ken Booth klassifiserer i *Navies and Foreign Policy*[6] en marines ulike roller og gjør rede for de oppgaver og funksjoner som hører inn under hver av disse. Hans senere bok *Law, Force & Diplomacy at Sea*[7] er en videreføring, der han med utgangspunkt i utviklingen av havets folkerett analyser konsekvensene for anvendelsen av militær makt til sjøs.

Edward Luttwak gir i *The Political Uses of Sea Power*[8] en systematisk analyse og teoretisk fremstilling av bruk av marinestyrker som instrument for politikk.

Sir James Cables bok *Gunboat Diplomacy 1919-1991*[9] er et sentralt verk innen feltet politisk anvendelse av mariner. Førsteutgaven kom i 1971, og en oppdatert utgave i 1981. Bokas kjernetema er å undersøke effektiviteten av begrenset bruk av maritime maktmidler.

Et særtrekk ved militær kompetanse som dekker et bredt spekter av fagområder, er at slike kunnskaper og ferdigheter er utilgjengelige i et offentlig marked og tar lang tid å bygge opp eller re-etablere. Normalt snakker vi om 15-20 år innen tyngre fagområder som for eksempel antiubåtkrigføring. Dette er et sentralt aspekt når vi snakker om fregatter.

Det er således ikke en aktuell fremgangsmåte å avvertere i Aftenposten etter fregattsjefer eller annen militær spisskompetanse. Dette er grunnlaget for at Forsvaret har sitt eget omfattende skole- og utdanningssystem. For at dette skal fungere etter hensikten, må befalet i tillegg til å gå på skole og kurs i inn- og utland, også få relevant tjenesteerfaring som fagfolk og ledere. Det krever at Forsvaret disponerer aktuelle stridsmidler og gjennomfører et målrettet program for trening av besetningene gjennom deltagelse i operasjoner og øvelser.

Innenfor moderne sjøkrig spiller fly og helikoptre en sentral rolle på flere måter. Fartøyer og flåtestyrker vil være avhengige av en fordelaktig luftsituasjon for å kunne operere med akseptabel risiko i væpnede konflikter. I de fleste kampsituasjoner vil det kreve tilgjengelighet av jagerfly for å kunne håndtere denne oppgaven på en tilfredsstillende måte. Oppdagelse av og varsel om fiendtlige fly eller missiler som kan true egne styrker blir av flåtestyrker ofte ivaretatt i samarbeid med alliansens tidligvarslingsfly, som også kan dirigere disponible avskjæringsjagere mot de inntrengende mål. Oppdaterte varsel om luftsituasjonen vil forøvrig kontinuerlig være tilgjengelig fra NATOs luftvarslingskjede.

Når det gjelder overvåking av større havområder og i jakten på ubåter til havs eller i åpne kystfarvann, er maritime patruljefly en nyttig samarbeidspartner enten støtten skjer indirekte som fjernstøtte eller direkte ved at flyene inngår i flåtestyrken. Både i kystnære operasjoner

og generelt når det gjelder søk etter ubåter, gir det integrerte helikopteret med antiubåt-kapasitet økt sensor- og våpenrekkevidde. Dette er i dagens stridsmiljø i mange situasjoner et helt avgjørende element for at en fregatt eller annen overflate antiubåtenhet, skal kunne møte en ubåttrussel med akseptable odds.

Tilgang på fartøyer av fregatts størrelse og kompleksitet er en forutsetning for å kunne bygge opp troverdig nasjonal kompetanse innen feltet kommandoføring til sjøs ikke minst når det gjelder samarbeid med og effektiv utnyttelse av helikoptre og fly. Uten det vil neppe norske sjøoffiserer i fremtiden kunne bekle stillinger som for eksempel stabssjef i Den stående Atlanterhavsstyrken - STANAVFORLANT; langt mindre ha bakgrunn til å kunne fylle rollen som styrkesjef. Tilsvarende vil visse stillinger i NATOs hovedkvarter kunne bli uaktuelle for norske sjøoffiserer, kort og godt som følge av manglende kvalifikasjoner.[10] Før vi går løs på litteraturen, kan det kanskje være nyttig ballast å få med en grov oversikt over hvilke roller og betydning ulike klasser og typer av kamphenheter kan ha i anvendelse av sjøstridskrefter.

Om maritime midler – operasjoner, enheter og styrker[11]

Når maritime operasjoner skal gjennomføres, er utgangspunktet et oppdrag. Det betegner hva en skal gjøre (oppgave) og hvorfor (hensikt). Den funksjon et fartøy eller fly skal fylle eller ha ansvaret for som del av en maritim styrke, kalles rolle. Dette kan for eksempel være antiundervannsbåt-, antiluft-, antioverflate- eller elektronisk krigføring. De trusler styrken står overfor, avgjør hvilke roller en konsentrerer oppmerksomheten om i det enkelte tilfelle. Denne faktoren tillegges stor vekt når fordelingen av enheter til de ulike funksjonene avgjøres av styrkesjefen. Hvilken spesifikk rolle det enkelte fartøy eller fly får, bestemmes dessuten av enhetenes individuelle utrustning og øvingsnivå, samt av mengden av aktuelle sensorer og våpen styrken som helhet rår over.

Mindre krigsfartøyer er normalt spesialiserte for én rolle og har sekundære våpensystemer til selvforsvar. Det betyr at de er bygd og utrustet med våpen og sensorer for en bestemt oppgave, som eksempelvis minesveiping. MTBer er også små plattformer, men denne klassen av fartøyer kan likevel utføre et bredt register av oppdrag innenfor overflatekrigføring. Hovedoppgaven i krig er antisjøinvasjon, men MTBer er også nyttige til å beskytte forsynings- og forsterkningstransporter som føres frem i leia ved at de kan angripe fiendtlige overflateenheter som truer konvojen. Denne fartøystypen med sin evne til raske forflytninger egner seg dessuten svært godt til suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse. I dette inngår støtte til Kystvakten når det er behov for å demonstrere mer makt på kysten eller i kystnære farvann. MTBer er også et nyttig verktøy i håndtering av episoder og kriser til sjøs[12] og for å ivareta norske interesser i vårt "nære utland", eksempelvis gjennom deltagelse i PfP-øvelser i Østersjø- og Nordsjøområdet.[13]

Korvetter og fregatter er tradisjonelt antiubåtfartøyer, men kan i dag også være konstruert med antiluftkrigføring som hovedfunksjon. Som oftest vil disse klassene av krigsskip være spesialiserte, selv om en fregatt normalt vil være klart bedre rustet til sekundære roller enn korvetten.[14] Det skyldes ikke bare våpenutrustningen og størrelsen på fartøyet, men like mye at besetningen er mer tallrik, slik at flere våpen kan bemannes samtidig over tid. I tillegg er det standard at moderne fregatter er utstyrt med helikopter som en integrert del av fartøyet sensor- og våpenutrustning.

Besetningens størrelse er således en av faktorene som sammen med rekkevidde og tilgjengelig logistikkstøtte på kjøll avgjør et fartøys utholdenhet. Med det mener vi evnen til kontinuerlige og langvarige operasjoner i sjøen. Et annet moment er at større fartøyer gjennomgående har

bedre sjøgående egenskaper, slik at besetningen ikke blir så fort utslitt i dårlig vær. Det er i høyeste grad en relevant faktor for effektiviteten av operasjoner av lengre varighet i nordlige farvann i store deler av året.

Enkelte enheter er bygd for å løse flere oppgaver. Slike fartøyer kan brukes i flere roller ("multipurpose") fordi våpenutrustning og bemanning er allsidig og rettet mot flere trusseldimensjoner. Jagere og kryssere er eksempel på fartøyer som har slike kapasiteter. Mange moderne fregatttyper vil dessuten ha så gode sekundære våpen at også de effektivt kan bidra på andre funksjonsområder enn den rollen de primært ble konstruert og anskaffet for. Alle disse klasser av fartøyer vil i dag være utstyrt med et eller flere helikoptre.

Et annet karakteristisk trekk ved fartøyer av fregatts størrelse og oppover, er at de har informasjonssystemer og sensorer til å etablere et situasjonsbilde i alle tre dimensjoner: under vann, på overflaten og i lufta, samt kapasitet på kommando-, kontroll- og våpensiden til å utnytte dette til å ta opp strid. Våpenutrustningen gjør at disse klasser av krigsskip kan engasjere mål enten disse er ubåter, overflatefartøy eller fly.

Under operasjoner i kystnære farvann[15] vil mindre kamphenheter som opererer innaskjærs – i leia, i fjordene, i ly av skjærgården eller på landjorda – for en inntrenger oppfattes å virke fra land enten strids-elementet er fartøy, helikopter eller en avdeling tilhørende kyst- eller landforsvaret. Slike styrker som projiserer makt fra land mot sjøen, vil således utgjøre en fjerde trusseldimensjon for en aggressor: han må, før han angriper, etablere sjøkontroll i det aktuelle kystområdet.

Spesialstyrker vil i en slik situasjon være et meget aktuelt stridsmiddel å sette inn i forkant av eller sammen med kamphenheter som mer generelt skal sikre en akseptabel luft-, overflate- og undervannstrussel under operasjonen. I tillegg til å fremskaffe etterretninger vil slike avdelinger kunne bidra til å opprette sjøkontroll gjennom å true og angripe ulike forsvarsstyrker som opererer i kystsonen. I trange farvann og i havner vil kommandosoldater med relativt enkle midler kunne skade fartøyer som seiler nær land eller når disse passerer trange farvann. Dette vil være en sannsynlig og kritisk trussel for forsvareren på ulike nivå av krise på konfliktskalaen. Det krever relevante motmidler. Behovet vil være avdelinger med stor fleksibilitet og mobilitet som kan slåss mot landsatte spesialstyrker når disse har infiltrert i kystsonen. I tillegg til å beskytte fartøyer som kommer i skuddlinjen, vil slike avdelinger kunne gi nyttige bidrag til forsvaret av et område der raid eller landsetting planlegges for å utføre sabotasje for eksempel mot en olje- eller gassinstallasjon. Flankesikring av hærstyrker under forflytning eller angrep og beskyttelse av egne minefelt eller mineryddingsoperasjoner, er eksempler på andre typer oppdrag en slik avdeling kan løse.

De største krigsskipene som slagskip og hangarskip, vil aldri seile alene, men ha en eskorte av ubåter, kryssere, jagere og fregatter av ulike typer som samlet rår over et bredt spekter av midler til å møte ulike trusler. I tillegg til hovedenhetenes egne våpensystemer som for eksempel krysserraketter og forskjellige typer fly og helikoptre, har styrkesjefen eskortefartøyenes samlede ressurser til disposisjon. Dette gir stor evne til både å opprette sjøkontroll og til å projisere makt, fordi styrken kan opptre med tyngde i alle tre dimensjoner av krigføring. En slik flåtestyrke vil imidlertid være mer sårbar i kystnære områder enn på det åpne hav. I et kystnært miljø kan den eksponeres for trusseldimensjonen fra land. Strid i kystnære områder er for en havgående flåtestyrke et spesialtilfelle, som den normalt mangler optimale sensorer, våpen og kompetanse til å håndtere.[16] Alliert støtte til operasjoner i Norge kan ofte lettest overføres sjøveien. Dette krever i de fleste situasjoner støtte fra egnede

maritime stridskrefter, som ofte vil være nettopp en hangarskipsgruppe. I slike situasjoner kan et norsk bidrag i form av blant annet anti-ubåtfregatter med spesialkompetanse på ubåtoperasjoner i innaskjærs farvann være avgjørende.

Aktuell litteratur på norsk

I 1962 utga Norsk Tidsskrift for Sjøvesen særtrykket *Krigens prinsipper* tillempet på sjøkrigsførselen. Forfatter var kommandørkaptein K. Kvam. Innledningsvis definerer han begrepet "Krigens prinsipper" og understreker begrepets dualistiske karakter som innebærer å planlegge og lede for å tilgodese egne styrker samtidig som en har for øye å nøytralisere de fiendtlige styrkers vikemuligheter. Kvam fokuserer på krigføring i sin tilnærming og i valg av eksempler. Han påpeker at anvendelsen av prinsippene i praksis må tillempes den aktuelle situasjon, og at den endrer seg med nivå (strategisk eller taktisk). Han understreker også at prinsippene i seg selv er allmenngyldige og uforanderlige selv om bruken kan variere. Måten de fremstilles på kan også være forskjellig.

Kvams studie gir forøvrig en prinsipiell innføring i sjøkrigsførselen. Et eksempel på det er hans drøfting av det sentrale begrepet sjøherredømme. Eksemplene hans er forøvrig meget relevante og dekker i tillegg viktige hendelser i sjøkrigens historie. Han vektlegger sammenhengen mellom felles innsats til lands, til sjøs og i luften og understreker derigjennom også de andre forsvarsgrenenes betydning for sjøkrigsførselen og for å nå krigens mål. Han sier blant annet:

— normalt er en krig først brakt til endelig avslutning ved at den ene av de krigførende parter har fullbyrdet – eller har truet med å fullbyrde – en seierrik offensiv til lands.[17]

Et annet sentralt verk om bruk av sjøstridskrefter som fortsatt har stor aktualitet, er NUPI-rapport nr. 113 fra 1987. Forfatter er Harald W. Støren og tittelen er "Sjømakt og politisk innflytelse – begreper, modeller og relevans". Med utgangspunkt i aktuell litteratur drøfter Støren "hvorledes sjømilitær strategi og kapasitet søkes brukt til å påvirke staters politiske adferd".[18] I sin presentasjon av studien sier forfatteren videre:

I en slik vurdering av hvordan sjømakt søkes anvendt for å påvirke andre aktører, vil vi således ikke bare komme inn på ønskede, men også uønskede og uforutsette effekter. Vi vil således kunne berøre anvendelse av sjømakt der man både oppnår ønskede politiske effekter; dvs. enten tilstrebede eller uforutsette, samt uforutsett uønskede effekter.[19]

Det Støren her påviser er at militær maktbruk har klare begrensninger. Både i forbindelse med håndtering av episoder og kriser så vel som ved planlegging av internasjonale operasjoner kan det være viktig å ha dette i mente.

Størens rapport er tredelt. I del en presenteres, defineres og belyses sentrale begrep som sjømakt og sjøherredømme, herunder sjømaktens fleksibilitet, sjømilitære prinsipper og strategier for anvendelse av maritim makt. Forfatteren bruker fremstillingen i denne delen til i del to å drøfte marinestrategiene til datidens supermakter slik disse kom til uttrykk i retorikk og aktivitet ikke minst i våre nærområder, samt konsekvenser av dette for Norge. I tredje og siste del av rapporten er det politisk bruk av begrenset sjømakt som er tema. Fokus er på krisestyring og diplomatisk bruk av sjøstridskrefter. Hovedkilder er blant annet Cable og Luttwack, som det er henvisning til tidligere. Støren vektlegger også artikkelen "The Effectiveness of Gunboat Diplomacy" av R.Mandel.[20] Mandel etablerer et sett med hypoteser om

effekten av kanonbåt diplomati. Han tester disse, men erkjenner at resultatene i begrenset grad lar seg generalisere til bruk på episoder i fremtiden.

Støren konkluderer med:

at sjømakt og bruk av sjøen fortsatt vil være tilstrekkelig hensiktsmessig som politisk virkemiddel, både i fred, i krise; som krisestyringsmiddel eller kanonbåt diplomatisk verktøy, og under en eventuell konflikt. Men; effektiviteten ved anvendelse av sjømakt må sees i lys av både tidspunkt og anledning, samt egenskaper og kjennetegn ved brukeren av sjøstridskrefter så vel som ved denne brukerens aktuelle omgivelser, som inkluderer særtrekk ved den eller de aktører brukeren søker å påvirke gjennom sjøstridskrefter.[21]

Essensen i Størens analyse fremkommer i tilknytning til behandlingen av Mandel. Han skriver:

Den innebygde fleksibilitet i all sjømakt, gjør sjøstridskrefter egnet for flere formål og forskjellige situasjoner, men vel og merke ikke for alle. (...)/... Er den spesifikke fleksibilitet knyttet til hver stats sjømakt ikke anvendelig eller hensiktsmessig for den gitte situasjon, må man bruke andre virkemidler eller renonsere på sine mål.[22]

Forsvarets forskningsinstitutt ga i 1992 ut en rapport om utviklingen av moderne krigføring. Denne rapporten var generelt et viktig bidrag til økt forståelse for betydningen av militærteori i det norske fagmiljøet. I tillegg ble studien en god støtte for de som hadde arbeidet for å styrke undervisningen i dette faget ved krigs- og stabsskolene. Også for den senere fokusering på manøverkrigføring hadde denne rapporten betydning. Undertittelen "Introduksjon til det sentrale militærteoretiske og teknologiske grunnlag for moderne militærmakt" er dekkende for innholdet. Etter en generell innføring, tar studien for seg arven etter Clausewitz og Jomini, utviklingen av moderne landkrig, sjømaktens utvikling etter ca. 1850, luftmaktens utvikling, aspekter ved luftoverlegenhet og sentrale problemstillinger ved luftmakt. Vi skal her avgrense oss til å omtale behandlingen av den maritime delen av rapporten som ble ført i pennen av viseadmiral Carsten A. Lütken og forsker Nils Marius Rekkedal.[23]

I sin introduksjon trekker forfatterne frem at hvem som har kontrollert og utnyttet havet, samt hvordan dette har vært utført, har vært sentrale faktorer i sjøkrigens historie. De viser også at sjømakt har betydd mye for stormakters vekst og fall. De understreker at den teknologiske utvikling har revolusjonert sjøkrigen taktisk og materiellmessig. Deretter tar forfatterne for seg grunnlaget for moderne sjømaktsteorier. De presenterer sjømaktens oppgaver og sentrale sider ved Mahan og Corbetts bidrag, før de drøfter betydningen av den teknologiske utvikling for striden til sjøs.

Den neste hovedbolken omhandler sjømaktens betydning og spørsmålet om nytte og bruk av sjømakt. De gjør rede for hvordan stater har brukt sjømakt før de behandler sjømaktens fremtidige rolle som politisk og diplomatisk instrument. Deretter foretar de en vurdering av sjømaktens innflytelse både historisk og nåtidig (i 1992). Forfatterne drøfter også atomvåpenes betydning og konsekvensene av en de-nuklearisering av marinefartøyers våpenarsenal. Videre belyser de internasjonalt samarbeid mellom marinestyrker og redegjør for hvordan mariner tradisjonelt har blitt kategorisert. De presenterer inndelingen av mariner i "Blue Water", "Green Water" og "Brown Water", og drøfter karakteristiske trekk ved disse ulike typer sjøstridskrefter. Forfatterne kommer også inn på hvilke krav det moderne

stridsmiljø stiller til sjømilitære stridsmidler ved inngangen til 90-årene, før de avslutter med å se på mulige konsekvenser for Norge.

Rapportens redegjørelser er poengterte. Analysene er klare og insiktsfulle. Fremstillingen gir en overordnet og oversiktlig innføring i sjøkrigens grunnelementer og teorier, samt hvilke krav moderne krigføring setter til kamphenheter som opererer til sjøs. Den kan også i dag leses med godt utbytte.

Jacob Børresens bok *Kystmakt*[24] har som sentralt tema å begrunne hvorfor en stat – og Norge spesielt – trenger et forsvar og sjøforsvar. Han starter med å redegjøre for militærapparatets funksjon og relevans i forholdet mellom stater, drøfter årsaker til krig og fortsetter med å behandle etiske, folkerettslige, økonomiske, ressursmessige, militære og politiske faktorer som setter rammer for staten og dens militærvesen. Børresen konkluderer i oppsummeringen med at:

Småstaten strukturer sitt forsvar først og fremst i forhold til hva som skal forsvares, og ikke så mye i forhold til hvem den skal forsvare seg mot.[25]

I behandlingen av temaet sjømakt og sjømaktsdoktriner innfører Børresen med utgangspunkt i at en kyststat defineres til å være en småstat ved havet, begrepet kystmakt som har gitt tittelen til boka. Kystmakt er i følge Børresens definisjon et spesialtilfelle av sjømakt og hviler på tre elementer:

Den kombinasjon av geografisk beliggenhet, kystens, kontinentalsokkelens og de økonomiske soners beskaffenhet, som er hovedkilden til kyststatens materielle rikdom og politiske innflytelse

Evne til å håndheve nasjonal jurisdiksjon og suverenitet i alle farvann som er underlagt slik legalitet

Evne til å etablere lokal sjøkontroll, eller kystkontroll om man vil, i krise og krig som ledd i kyststatens totale militære forsvar.[26]

Omtalen av Norges militærstrategiske situasjon favner vidt og omhandler en rekke faktorer og problemstillinger innen feltet. Børresen vurderer også fremtidige utfordringer mot norsk sikkerhet og drøfter Norges valgmuligheter. Han konkluderer blant annet med at norske sjøstridskrefter bør konsentrere sin innsats til regionale farvann. Videre påpeker han at Sjøforsvaret og Luftforsvaret relativt sett antagelig er blitt viktigere enn Hæren med hensyn til Norges evne til å forfølge landets sikkerhetspolitiske interesser i årene fremover.

Børresen postulerer med basis i sine redegjørelser og konklusjoner, et sett med grunnsetninger for norsk kystmakt som han deretter drøfter. Han oppsummerer med å liste kriterier han mener bør danne fundamentet for det han kaller Sjøforsvarets grunnstruktur. Videre drøfter Børresen grunnlaget for og hensikten med et norsk sjøforsvar, og leverer en skisse til løsning. Disse konkrete forslag kan, slik kontreadmiral Prytz skriver i sitt forord, leses som illustrasjoner, eksempler eller ”case studies”. En annen måte kan være å se på forslagene som innlegg i forsvarsdebatten.[27]

I 1992 igangsatte Generalinspektøren for Sjøforsvaret et prosjekt for å utrede hvilke grunnleggende faktorer og prinsipper norsk sjømilitær virksomhet hvilte på. Stortingsmelding

nr. 16 – 1992/93 og utviklingen av NATOs strategi etter murens fall var viktige inngangsvardier. Av betydning var også et internt, ugradert utredningsarbeid Sjøforsvarsstaben hadde gjennomført i tilknytning til oppstarten av Forsvarsstudien 1991. Dette hadde tittelen ”Norges strategiske stilling og forsvarsmessige behov mot år 2000” og er senere offentliggjort i noe forkortet form i Norsk Tidsskrift for Sjøvesen (1994).[28]

Arbeidet resulterte i et internt doktrinedokument og en ugradert kortversjon som ble offentliggjort i form av et hefte i Atlanterhavskomiteens skriftserie. Det hadde tittelen Sjøforsvaret inn i det 21. århundre. Undertittelen ”Doktrine for det norske sjøforsvar. Grunnleggende faktorer og prinsipper for norsk sjømilitær virksomhet” er dekkende for innholdet i heftet. Det vektlegger å vise sjøstridskreftenes funksjon, nytte og bruk som virkemiddel for norsk politikk og interesser under ulike rammevilkår. Heftet bygger på en gradert doktrine. Arbeidet med videreutviklingen av denne pågår. Denne videreføringen har i tillegg til de opprinnelige dokumenter også bygd på Forsvarssjefens grunnsyn. Det er et ugradert doktrinedokument som ble utarbeidet og offentliggjort som grunnlag for Forsvarsstudien 1996.[29] Forsvarets overkommando har dessuten utgitt Forsvarets fellesoperative doktrine som i fremtiden vil danne fundamentet for og være retningsgivende for alt doktrinearbeid på lavere nivå. Det betyr blant annet at alle forsvarsgrensvisvise doktriner vil måtte gjennomgås og revideres med dette som utgangspunkt.[30]

Boka Verktøy for fred – Sjøforsvaret og sikkerheten i 90-årene kom ut i 1993 med R.Gjelsten som redaktør.[31] Den er en samling artikler som behandler rammer og begrensninger for anvendelse av sjømakt, samt terminologi, definisjoner og teori, så vel som historiske og aktuelle problemstillinger knyttet til slik bruk.

Daværende forsvarsminister J.J.Holst påpekte i sitt bidrag at sjøstridskrefter er et fleksibelt virkemiddel. Han skriver:

Sjøstridskrefter er spesielt velegnet til å iverksette NATOs nye strategi. De er av natur mobile og fleksible. (...)/... Vektlegging av evne til å etablere framskutt nærvær samsvarer med sjøstridskreftenes iboende strategiske mobilitet. Sjøstridskrefter er spesielt velegnet til krisehåndtering og for håndhevelse av sanksjoner vedtatt av FN, KSSE eller andre internasjonale organer. Slike egenskaper er svært viktige i en kjede av svaralternativer i forhold til lokale konflikter.[32]

J.Børresen skriver om sjømakt og sjømaktsdoktriner, T.Prytz Dahl om sjømaktsdoktrinene og den norske marinen, C.Tornberg om Østersjøområdet i et maritimt perspektiv og K.A.Prytz om Norges håndhevelse av suverenitet og jurisdiksjon. I min artikkel om sjømilitære faktorer og terminologi i lokalt perspektiv, vil en blant annet finne en fremstilling og presentasjon av maritime strategier og sammenhengen mellom dem basert på admiral Turners kategoriseringer.[33] Artikkelen behandler videre aktuelle definisjoner som vil være nyttig lesning for bedre å forstå de muligheter og begrensninger som ligger i bruk av maritime maktmidler i ulike situasjoner, samt hvilke midler som egner seg til hva.

Institutt for Forsvarsstudier utga i 1993 Inge Tjøstheims studie ”Sjøforsvarets hovedoppgaver: Illusjon eller virkelighet?” , Forsvarsstudier 5/1993. Undertittelen er ”Sjøforsvaret i et sikkerhetspolitisk perspektiv, 1945-2000”. For analytiske formål etablerer Tjøstheim et skjema eller modell arrangert i fem nivå med nasjonale interesser øverst (nivå 0) og det militærstrategiske planleggingsnivå nederst (nivå 4). Viktige kilder er de ulike forsvarskommisjoner, langtidsmeldinger og budsjettproposisjoner. Tjøstheim beskriver

Sjøforsvarets og i betydelig grad også Forsvarets utvikling i etterkrigstiden. Han behandler sammenhengen mellom målsettinger, oppgaver, rammebetingelser, aktører, ambisjoner, avveininger og beslutninger med utgangspunkt i de utfordringer som var i fokus i de ulike tidsperioder studien dekker. Tjøstheims hovedanliggende er å avdekke endringer i målsettinger og oppgaver for å undersøke om dette får praktiske virkninger.

Denne studien gir ikke bare en oversikt over Sjøforsvarets utvikling fra krigens slutt til første del av 90-tallet, men redegjør for og dokumenterer faktorer og veivalg som har ført forsvarsgrenen og til dels også Forsvaret dit det var i 1993. Ikke minst interessant er kapittel 8 "Sjøforsvaret mot år 2000". Med utgangspunkt i Forsvarskommisjonen av 1990 [34] og de utviklingstrekk Kommisjonen beskriver, redegjør Tjøstheim for utviklingen av NATOs styrke- og kommandostruktur. Han tar deretter utgangspunkt i St meld nr 16/1992-93, Hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 1994-98. Her griper han fatt i de hovedfunksjoner eller oppgaver som Forsvaret skal ivareta, sett fra et sjømilitært perspektiv. Spesielt bør nevnes hans drøfting av oppgavene "Militær tilstedeværelse og suverenitetshevdelse" og "Krisehåndtering og avvisning av krenkelses" der han viser til forhold som begrunner at marinefartøyer egner seg særlig godt i denne sammenheng.[35]

Etter å ha drøftet de oppgavene Tjøstheim finner relevante for Sjøforsvaret, setter han opp en matrise der han lister Sjøforsvarets kampenheter langs den ene akse og oppgavene langs den andre. Han skiller videre mellom stridsmidler som er begrenset til å virke i kystnære farvann og de enheter som også har havgående egenskaper. Skjemaet viser at de fleste fartøystyper "egner seg" og "egner seg delvis" til mange oppgaver. Det illustrerer at fleksibilitet er en grunnleggende egenskap ved maritime stridskrefter.

Tjøstheim påpeker at "en forutsetning for å finne frem til den mest hensiktsmessige styrkestruktur er at alle definerte oppgaver trekkes inn i en gjennomgående analyse i motsetning til hva som skjedde med Forsvarskommisjonen av 1974, hvor kun invasjonforsvaret og beskyttelse av forsterkningstransportene var gjenstand for en grundig analyse." [36] Han viser til at dette er nødvendig for å hindre for smal spesialisering og derigjennom feilinvesteringer i en tid med store endringer og tilhørende usikkerhet. Han avslutter på følgende måte:

En løsning av lavspenningsoppgavene vil i den labile, men ikke krigstruende situasjon i Europa, skape et inntrykk av fasthet og troverdighet og dermed være konflikthemmende. En vridning mot flere fleksible havgående enheter vil dessuten som en bonus gi et ytterligere bidrag til sikring av forsterknings- og forsyningstransporter som er Norges sterkeste og viktigste kort i et forsøk på å avverge et fiendtlig angrep.[37]

I samme serie utkom i 1995 "Vakt og vern – Marinen og kystartilleriet 1914-1918", Forsvarsstudier 1/1995 av Tor Jørgen Melien. Dette arbeidet redegjør for nøytralitetsvernet under første verdenskrig som ble ivaretatt ved at en fra krigens start gjennomførte sjømilitær mobilisering. Siden Norge på tross av handelsflåtens betydelige tap unngikk å bli trukket direkte inn i krigen, vil en i dagens terminologi fra en norsk synsvinkel kunne se på denne perioden som en langvarig krise der Norge lyktes med krisehåndteringen. En annen betraktningssmåte kan være å se på det som en vellykket kombinasjon av tiltak for å forebygge episoder og dyktig håndtering av en rekke hendelser som likevel skjedde. Uansett kan erfaringene fra første verdenskrig ha relevans for det å forebygge konflikt. Et grunnleggende trekk ved handlingsmønsteret var tilstedeværelse, samt vilje og evne til å ivareta sine interesser — om nødvendig med makt.

Melien redegjør i detalj for Forsvarets sjømilitære aktivitet under verdenskrigen. Han presenterer og analyserer forsvarsplaner, beredskapstiltak, mobilisering, videre utbygginger og øvingsvirksomhet. Studien kartlegger også den politiske beslutningsprosess som var grunnlaget for bruken av militærmakten og viser at disposisjonene innebar noe langt mer enn en markeringsstyrke. I tillegg til å ivareta nøytralitetsvakten på en god måte, var marinen og kystartilleriet hele tiden forberedt på krig. Mindre krigsfartøyer sammen med et stort antall innleide bevokningsfartøyer sto for vaktjenesten, mens panserskipene og ubåtene var i reserve, der de stadig øvde på krigsoppgavene. Betydningen av manglende logistikkstøtte for evnen til å gjennomføre krigsoperasjoner blir også drøftet.

Melien foretar i avslutningskapitlet en tankevekkende sammenligning av grunnleggende trekk ved de militære forberedelser, status og disposisjoner i henholdsvis 1905, 1914-1918 og 1939-1940. Han konkluderer blant annet med følgende:

Et effektivt nøytralitetsvern er ikke bare avhengig av evnen til å overvåke eget territorium og påpeke nøytralitetsbrudd; nøytralitetsvernet er også avhengig av at det finnes maktmidler i bakhånd som gjør det mulig om nødvendig å sette gjennom bestemmelser med makt. Forsvarets evne og vilje til å forsvare nasjonens integritet med militære maktmidler, vil ha konsekvenser for andre staters vurderinger og handlinger.[38]

Samme år kom det ut en NUPI- rapport nr 188 (april 1995) skrevet av Ole A. Lindaas med tittelen "Krisehåndtering og kriseforebygging". Denne studien drøfter på en systematisk måte premisene for at Norge skal kunne forhindre at hendelser og episoder som berører norsk suverenitet og suverene rettigheter utvikler seg til kriser, samt hvordan en krise som har oppstått kan håndteres effektivt.

Innledningsvis introduserer og problematiserer forfatteren den overordnede problemstilling og presenterer og drøfter aktuell teori. Han gjør rede for konfliktadferd og presenterer et sett med rendyrkede konfliktstrategier. Han behandler hvilke prinsipielle handlingsalternativer som er aktuelle i en konflikt, drøfter beslutningsdilemmaet og foretar en typologisering av dette. Dette leder fram til en presentasjon av konfliktskalaen der han opererer med fire typer konflikter. Den mest sannsynlige som derfor også er lavest på konfliktskalaen, er hendelse, deretter følger episode, krise og høyintensitetskrise som er lite sannsynlig, men desto mer krevende og potensielt farlig.

Deretter drøfter Lindaas ulike aspekter ved håndtering og forebygging før han behandler beslutningskonteksten. Hans utgangspunkt er at partene sannsynligvis har et felles overordnet siktemål som er å sikre egne interesser til lavest mulig risiko. Han erkjenner at den konkrete konteksten vil variere med situasjonen og at detaljerte forskrifter derfor er utelukket, men påpeker videre at ved å ta utgangspunkt i det felles siktemål som premiss, kan en hevde:

at beslutningstakere i ulike konfliktsituasjoner står overfor det samme prinsipielle problem: Å finne den strategi eller kombinasjon av strategier som forespeiler det mest fordelaktige utfallet.[39]

Lindaas hevder på dette grunnlag at det er mulig å si noe om hvilke beslutningsprosedyrer som bør følges ved håndtering og forebygging av konflikter. Forutsetningen er at tre krav er oppfylt:

Egne målsettinger må være klart definert.

Handlingsstrategier må kartlegges.

For hver av handlingsstrategiene må konsekvensene utredes.

Deretter behandler forfatteren beslutningskonteksten. Lindaas lister fem punkter som står sentralt når en beslutningstaker skal vurdere hvordan ulike konfliktsituasjoner skal håndteres eller forebygges:

Hvem representerer ens motpart?

Hvilke andre aktører er involvert?

Hvilke verdier oppfattes som truet?

Hvilken risiko foreligger dersom trusselen imøtegås?

Hvilken tidsramme opererer man under?[40]

I det etterfølgende utvikler forfatteren en analysemodell med aktører og målsettinger som inngangsverdier, situasjonsoppfatning og risikokalkyle som rammefaktorer og strategivalg som resultat. Videre oppsummerer Lindaas med å foreta en stilisert gjennomgang av dynamikken i en situasjon som utvikler seg fra hendelse via episode til krise.

Deretter presenterer forfatteren to hovedscenarier og utvikler delscenarier innenfor hver av disse. Første situasjon som behandles, er ulovlig spansk fiske i vernesonen rundt Svalbard. Det andre hovedscenario er fremmed ubåt i en fjordarm på Finnmarkskysten. Både scenariene og delscenariene blir beskrevet klart og ryddig. Fakta, folkerett, norske målsettinger og aktuelle rammebetingelser forøvrig, presenteres også på en meget strukturert måte. Forfatteren etablerer norske målsettinger, og med utgangspunkt i disse prøver han ut eller ”simulerer” ulike mulige strategivalg mot utviklingen innen hvert delscenario etter tur. Han drøfter pro et con ved den valgte handlemåte, og trekker inn reaksjoner fra aktuelle aktører i kjente, sammenlignbare hendelser og episoder for å underbygge og illustrere.

I siste del av studien fremsetter Lindaas ulike råd og anbefalinger for håndtering og forebygging av kriser basert på de forutgående analyser av scenariene. I oppsummeringen av beslutningsdilemmaet sier han følgende om risikovurderinger:

Ønsket om å ivareta egne truede interesser tilsier at man viser fasthet, og aktivt forsøker å imøtegå trusselen for å redusere sannsynligheten for at egne truede interesser går tapt. Ønsket om å forhindre opptrapping trekker derimot i retning av ettergivenhet. Ved å gi slipp på de truede godene, gis ikke motparten grunner til å skjerpe motsetningsforholdet.[41]

Lindaas konkluderer med å fremheve tre generelle og seks spesifikke prinsipper med hensyn til myndighetsutøvelse. De generelle er:

Egne målsettinger må være klart definert.

Ta hensyn til persepsjonselementets betydning i samhandlingen med andre aktører.[42]

Nødvendig å ha et velutviklet analyseapparat.

De spesifikke prinsipper Lindaas anbefaler, er:

Reaksjonsform forenlig med folkeretten.

Vektlegge andre motiver som virker legitimitetsskapende.

Konsekvent håndhevelse av norsk jurisdiksjon.

Likebehandling.

Rask reaksjonsevne.

Tilstedeværelse.[43]

NUPI-rapport nr. 188 er en ryddig drøfting av problemstillinger som har relevans for krisehåndtering og krisestyring i en norsk kontekst. De konklusjoner forfatteren trekker og de anbefalinger han gir, virker vel underbygde og aktuelle.

”Sjøkrig – perspektiver på historie og samtid” med Lars Chr. Jenssen som redaktør, kom ut i 1998 i serien Forsvarsstudier (3/1998) utgitt av Institutt for forsvarsstudier. Bidragene i denne artikkelsamlingen er inndelt i fire hovedavsnitt: oversikt, ny forskning, bokprosjekt og debatt. Første del er særlig aktuell i vår sammenheng. Rolf Tamnes skriver kortfattet og overordnet om Sjøforsvarets utfordringer, utvikling og kapasitet i de ulike epoker etter flåteranet i 1807.

Under overskriftene: ”Mer enn et kystnært sjøforsvar?”, ”Beskyttelse av handelsflåten”, ”De store hav- og landnåmene” og ”Deltagelse i kollektive ordninger og internasjonale operasjoner” drøfter han ”Sjøforsvarets oppgaver før, under og etter den kalde krigen” som er tittelen på artikkelen. Inge Tjøstheim presenterer historiske skolers doktrinære syn på sjømakt og drøfter relevansen av disse oppfatninger for sjøkrigsførselen på 90-tallet. I denne perioden har doktrinene til de store havgående mariner endret fokus fra på havet til fra havet. For kystnasjoner som utsettes for maktprojeksjon, blir vektleggingen av egen marines operasjoner hverken på eller fra, men snarere mot havet, påpeker Tjøstheim.

Sist, men ikke minst nevner vi Tor Jørgen Meliens debattinnlegg ”Manøverkrigføring – kritiske merknader” der han foretar en kritisk og prinsipiell drøfting av begrepet manøverkrigføring. Han godtar det som et overordnet, styrende prinsipp, men finner begrepet uklart og vanskelig å bruke i en maritim sammenheng.

Valg av handlemåter

Vi har i gjennomgangen av litteraturen gjentatte ganger blitt minnet om at bruk eller trussel om bruk av militærmakt ikke alltid er svaret selv om en konflikt er fastlåst og partene har vansker med å finne en fredelig løsning. På den annen side har vi også sett at relevant militær evne ofte kan bidra til å løse konflikter indirekte ved at det påvirker partenes analyser av kostnader og risiki. Militær kapasitet kan både avskrekke en potensiell aggressor og rent fysisk hindre en angriper i å nå sine mål og dermed legge grunnlaget for en løsning. Det kan oppsummeres slik:

Militære styrker er et politisk middel. Militær makt gir en stat handlemåter til disposisjon som i visse tilfeller kan øke dens muligheter for å påvirke utviklingen i forhold til andre stater eller andre aktører i tråd med egne ønsker. Jo mer anvendelige stridskrefter en stat har til rådighet, desto større handlefrihet vil den ha til å utnytte uforutsette situasjoner til egen fordel under ellers like sikkerhetspolitiske vilkår.[44]

Når Sjøforsvarets fremtidige struktur skal fastlegges, kan det være hensiktsmessig å drøfte hvilke muligheter eller konsekvenser besittelse eller fravær av ulike typer sjømilitære maktmidler kan antas å ha for Norge i tenkelige, aktuelle situasjoner slik Lindaas har gjort.[45]

Det er også viktig å fastholde at det kan hefte betydelige begrensninger og risiki ved å ty til militær makt. Kjernespørsmålet vil være om slik maktbruk i de aktuelle situasjoner bidrar til å nå målet på en formålstjenlig måte. For at det skal kunne skje, må tre kriterier tilfredsstilles:

midlene til rådighet må være hensiktsmessige i forhold til det mål en ønsker å oppnå

ressursene til disposisjon må være tilstrekkelige til at operasjonen er gjennomførbar

kostnadene må være akseptable – det en oppnår må stå i forhold til innsatsen.[46]

Det presiseres at dette er nødvendige, men ikke tilstrekkelige vilkår for å lykkes.

Imidlertid vil konsekvent holdning og adferd når hendelser og episoder som krever inngripen oppstår, kunne bidra til forutsigbarhet og til å klargjøre norske interesser for andre aktører. Evne forutsetter adekvate midler og kompetanse til å håndtere kriser når slike oppstår. Vilje kan demonstreres både ved å anskaffe de nødvendige midler og ved å bruke dem på en formålsrettet måte i daglige operasjoner så vel som i situasjoner der uventede behov oppstår. Tankegangen er at evne og vilje til å ivareta sine interesser i det små når motsetninger oppstår, i mange tilfelle vil kunne forebygge alvorligere konflikter og krig.[47]

Bruk av marinestyrker for politiske formål tar sikte på å påvirke aktuelle aktører, normalt andre stater, i en bestemt retning. Målet kan være å få gjennomført en ønsket beslutning eller handling, eller å hindre at noe skjer ved å få den angjeldende part til å avstå fra en uønsket aktivitet. Det avgjørende er ikke det den aktør som ønsker å påvirke gjør i seg selv, men hvordan den som er objekt for påvirkningen reagerer. Det den som utsettes for påvirkning opplever – føler og oppfatter – er det sentrale og avgjørende for å lykkes.

Derfor er bruk eller trussel om bruk av militære virkemidler i konflikter meget krevende. Hva andre aktører påvirkes av er en funksjon av deres persepsjon. Den varierer med et sett forskjellige variabler som vektlegges ulikt av den enkelte involverte. Reaksjonsmønsteret til aktørene vil også kunne endre seg med situasjonen. Det å håndtere en episode eller hendelse som er oppstått har derfor ikke bare betydning av utfallet av denne, men vil også kunne påvirke både de impliserte samt andre potensielle aktørenes fremtidige adferd. Håndteringen vil derfor forebygge eventuelt øke sannsynligheten for utfordringer mot norske interesser.[48]

Det fremgår av det foregående at aktørenes subjektive oppfatning og opplevelse av situasjonen i mange tilfeller kan være mer avgjørende for valg av handlemåte enn det resultatet av en nøktern, logisk analyse av de relevante fakta objektivt sett skulle tilsi. De innebygde persepsjonsfiltre aktørene har, vil vekke tolkningen av de aktuelle observasjoner og

fakta som foreligger, enten disse bygger på erfaring, fordommer, opplæring, annen kulturell kondisjonering eller andre tillærte, følelsesmessige forhold.[49] Innsikt i og forståelse for hvor verdifulle de interesser og verdier det står strid om er for de forskjellige partene, har derfor stor betydning for å kunne gripe inn og håndtere en hendelse eller episode på en måte som ikke bidrar til å forverre konflikten. En slik kunnskap er viktig også for å kunne forutse den potensielle intensiteten i en eventuell krise. Sammenfallende interesser på andre områder og tilbakeholdenhet i bruk av maktmidler vil normalt virke dempende, mens høye ambisjoner og steile holdninger ikke minst i kombinasjon med aggressiv adferd, får temperaturen til å stige.[50]

Konklusjon

Det er en utfordring å fastlegge hvilke behov det er for maritime styrker innenfor et spekter av mulige fremtidige konfliktsituasjoner. Det innebærer å peke på hvilke sjømilitære kapasiteter som vil være etterspurt i fremtiden i tillegg til det Kystvakten — som har sin hovedoppgave i fredstid — kan bidra med.

Vi har ved å gjennomgå den litteraturen det er redegjort for, presentert et utvalg av kilder som på norsk behandler bruk av maritime styrker til annet enn krigføring. Det meste er relativt teoretisk behandlet, men godt illustrert med utgangspunkt i historiske eksempler.

Betydningen og nytten av sjøstridskrefter til annet enn krigføring har vært lite vektlagt i historieskrivingen om 1900-tallet. Et unntak er Tor Jørgen Melien som i studien "Vakt og vern" i tillegg til å redegjøre for strukturelementene og behandle de ulike hendelser og episoder, også skriver om bruken av Sjøforsvaret til vakthold og nøytralitetsvern under første verdenskrig.

Et annet eksempel er Inge Tjøstheim som i sin studie "Sjøforsvarets hovedoppgaver: Illusjon eller virkelighet", behandler utviklingen av Marinen under Den kalde krigen sett i lys av den politiske styring gitt gjennom forsvarskommisjoner og stortingsdokumenter med vekt på langtidsmeldingene. Tjøstheims analyse omfatter således utvikling av oppgaver og struktur, men ikke bruk av maritime styrker (krisehåndtering, beredskap o.s.v.).

Det er som omtalt i presentasjonen av disse studiene, særlig i sluttkapitlene at begge forfattere drøfter problemstillinger med spesiell aktualitet for krisehåndteringsaspektet. Nytten av Marinen som instrument for politikk er imidlertid i liten grad behandlet eksplisitt. Carsten A. Lütken og Nils Marius Rekkedal omtaler dette i noen grad i FFI rapporten om "Utviklingen av moderne krigføring".

Persepsjonsaspektet er sentralt når noen skal påvirkes, og dette er omtalt av flere foruten at det er drøftet særskilt i denne artikkelen under forutgående hovedavsnitt - valg av handlemåter. Riste viser, slik det er omtalt i fotnote 49, til konkrete eksempler, men ellers hviler også bruken av denne faktoren i stor grad på almene betraktninger med utgangspunkt i velkjent teori. Her er det trolig fortsatt materiale for fremtidige studier. Egne arkiv vil kunne avdekke hensikten med iverksatte tiltak, og søk i andre parters arkiver vil kunne gi svar på hvordan dette ble oppfattet og hvilken virkning det hadde. Noen av de svar en eventuelt ville kunne finne, kan kanskje også tenkes å ha verdi for tolkning og tiltak i dagens virkelighet. Ikke minst nyttig kunne det i denne sammenheng være å få belyst —og eventuelt bekreftet — det som synes å være helt sentralt: vilje og evne til å ivareta sine interesser gjennom rutinemessig å håndtere de små hendelser og episoder i det daglige virke.

Et annet felt som synes lite utforsket og som kanskje kunne ha potensial for økt innsikt og forståelse for norske behov, kunne være komparative analyser av militærmakt og sjøstridskrefter i land som Nederland, Canada, Danmark, New Zealand og Japan.

Oslo, februar 2001.